

УДК 821.161.2

Дарія ЛУКЪЯНЕНКО

м. Миколаїв

svetdaria2016@gmail.com

АЛЬТЕРНАТИВИ ЖИТТЄВОГО ВИБОРУ В МІСТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ (на матеріалі роману Наталки Шевченко «Подвійні міражі»)

На матеріалі роману Наталки Шевченко «Подвійні міражі» проаналізовано особливості вирішення проблеми життєвого вибору в містичному аспекті. Зроблено спробу потрактувати авторський вибір європейських потойбічних персонажів, які стають визначальними у виборі людьми своєї подальшої долі в українському контексті. Визначено риси прийому «мешап» як однієї із тенденцій сучасного літературного процесу.

Ключові слова: міраж, мешап-проза, фентезі, міфологічна свідомість, соціальна роль.

Тему життєвого вибору й другого шансу справедливо можна вважати класичною, адже часом буденні обставини розгортаються в таке собі роздоріжжя-перехрестя, яке навряд чи надасть ще одну спробу внести корективи. Проте літературна царина дозволяє деяким пересічним громадянам отримати щасливий квиток на «перегляд» свого потенційно можливого життя. Варто лише зібратися гуртом сімом доволі-таки грішним людям раз на сто років під пильним оком якогось древнього бога. Саме на такому підґрунті розгортає події роману «Подвійні міражі» Наталка Шевченко.

Названий роман знайшов схвальні відгуки від колег по перу, зокрема Вікторії Гранецької та Наталі Гурницької, які вважають пропонований твір якісним взірцем напруженої психологічної прози. Аргументами на користь такої позиції є створена атмосфера страхітливої реальності та причетності до всіх драматичних подій, сміливість героїв зазирнути собі в душу та зрозуміти, що для досягнення омріяного важливо змінитися самим, навчитися любити найдорожчих людей, цінити кожен мить і жити у злагоді з собою. Водночас, звертаємо увагу, що до сьогодні немає літературознавчих розвідок щодо вибраного для аналізу роману.

На окрему увагу заслуговує мова твору (лаконічна, але містка), що дійсно занурює вглиб сюжету й у поєднанні з читацькою уявою нагадує перегляд кінострічки. Водночас Наталка Шевченко вводить до тексту елементи інших жанрових різновидів, що надає роману дискусійності з огляду на нетрадиційний спосіб розкриття традиційної проблематики. Тому метою пропонованої статті є з'ясування специфіки розкриття проблеми життєвого вибору в містичному контексті.

Авторка створює не просто образи пересічних чоловіків і жінок, а соціальні ролі, у такий спосіб наголошуючи на одвічних соціосімейних проблемах: бажання/небажання народжувати дитину (Юля і Генік); життя з чоловіком-алкоголіком (Ліда), із чоловіком-сутенером (Влада); занадто ранній шлюб і нехтування кар'єрою (Ксеня); смерть найдорожчої людини (Юрко Бобир); відмова допомогти без матеріальної винагороди (Павло Штос).

Усі вони взаємодіють у містичному сюжеті, у якому в авторській інтерпретації постає тандем з персонажів міфів різних (але точно не названих) народів світу. Така особливість аналізованого твору дає підстави визначити в ньому ознаки прийому «мешап», відповідно до якого може поєднуватися непоєднане в широко відомому (класичному) творі, а неодмінними персонажами мають бути певні містичні істоти [2]. Роман «Подвійні міражі» не є «реанімуванням» одного із хрестоматійних творів, але в його основу покладено класичну проблему життєвого вибору, зробити який допомагають незвичні для українського контексту тогосвітні істоти. У такий спосіб авторці вдалося наголосити на сталості традиції кожної епохи розвитку суспільства – людина сама навряд чи наважиться на радикальні зміни, надаючи перевагу сльозам за власною гіркою долею: «Сльози – найбезглуздіша вигадка Бога <...>. Вони нуля варті й ані грама не важать. Легко плакати і нічого не робити. Щось змінити – ось де труд» [5, 155].

Отже, у таємничому місці влаштовують випробування для обранців, які занастали як своє, так і чуже життя, дві істоти – драург Інгольв і Мойра. Письменниця збирає «сімку» в закарпатському селищі Зоряне (якого насправді не існує), яке наділене сакральною функцією,

адже саме тут відбувається духовне очищення персонажів й осмислення необхідності правильного вибору подальшого життя з врахуванням зроблених помилок. Не випадковою є авторська назва містичної локації, позаяк зорі визначають долю залежно від своєї позиції на нічному небі. Такий астрологічний ракурс доповнено й магіє числа сім, що, за визначенням В. Жайворонка, є божественним числом Усесвіту [3, 541]. Припускаємо, що саме світове значення сімки й зумовило створення образів містичних «вихователів» – напівпотойбічних скандинавця Інгольва й ірландки Мойри. Кількість людей, які опинилися разом, збігається з кількістю смертних гріхів. Проте наведені вище їхні соціальні ролі та подальше з'ясування запропонованої кожному долі підтверджує, що збіг є лише кількісним, адже безперечно кожен персонаж був грішником, але альтернативи, представленої як загальнолюдські чесноти авторка не пропонує. Тому увага сконцентрована навколо саме особистого вибору, наважитися на який чоловіки й жінки змогли лише після нічної пригоди, в якій найчастіше до ранку доживали не всі.

Мойра – справжнє (прижиттєве) ім'я, що вочевидь усім читачам нагадує насамперед однойменних давньогрецьких богинь долі. Слід наголосити, що в грецькій міфології мойр було три, і кожна з них відповідала за певний часовий відрізок – минуле, теперішнє та майбутнє. Наталка Шевченко оптимізує функції давньогрецьких богинь, акцентуючи на сьогоденні, від якого залежатиме майбутнє. Таку позицію вбачаємо в неодноразовому акцентуванні на тому, що Мойра – це звичайне ім'я [5, 243].

Вочевидь, компетенції слов'янських аналогів авторці видаються недостатньо місткими. Так, згідно з давніми повір'ями Віли присутні під час народження дитини й визначають її долю, вселяють в неї душу [1]. Але в романі кожен із персонажів є досить дорослим, тому вибір письменниці можна було б зупинити на іншій богині долі. Ідеться про Мару двулику (Макош, Кошмару), яка, як і давньогрецькі мойри пряде нитку життя. «Будучи дволикою, Мара-місяць є місцем межі Дня і Ночі, Яві і Наві, місцем, де Бог Волос зустрічає Душі покійних людей і веде їх в Судне Місце (переправляє через Міжсвіття – Річку Мертвих)» [1]. Зважаючи на те, що селище Зоряне стає таким «судним місцем», то образ Мари видається більш обґрунтованим.

До того ж в порівнянні з названими міфічними істотами Мойра із «Подвійних міражів» є не надто ідеальною, адже в її першому (земно-

му) житті «замішані блуд, чаклунство і ворожіння. І ще самогубство» [5, 166]. Чи може грішниця скеровувати долі таких же грішників у правильне русло? Відповідь на таке питання можна вбачати в останній характеристиці Мойри, що аж ніяк не зголошується з призначенням названого персонажа. Але, напевно, визначальним у такому авторському рішенні стає використання елементів мешап-прози.

Щодо Інгольва, то авторський задум залишається таємницею. Більш логічним в українській місцевості, на нашу думку, була б присутність такого слов'янського бога, як наприклад, Велес (Волос) – мудрості, багатства, Прикордоння, Меж [1] (у тому числі між верхнім і земним світами, що цілком відповідає пропонованій сюжетній лінії). Натомість авторка «позичає» в скандинавській міфології образ драугра, повсталого мерця, що нагадує упиря. Причому письменниця робить помилку в написанні найменування цього персонажа, оскільки в джерелах читаємо «*драугр*» [4], а в аналізованому романі «*драург*» (курсив наш – Д. Л.) [5, 165]. Імовірно, таке написання не є помилкою або коректорською недбалістю. Застосування метафори дозволило письменниці адаптувати змістове наповнення традиційного міфологічного персонажа до розгорнутої в «Подвійних міражах» сюжетної лінії, і на прикладі перестановки лише двох літер продемонструвати динаміку одного з ключових образів, який зумів зробити найбільш зважений вибір у своєму житті вже по завершенні його земної форми.

Власне ім'я Інгольв означає «вовк», що нагадує слов'янського вовкулаку. Не випадково на початку роману, коли його всі бачать в образі водія, у Влади «промайнула недолуга думка»: «Вовкулака якийсь, ще й згадався шкільний фольклор.

*Не ходи, дівчино, за північ гуляти,
Бо привести можеш упиря до хати...»*

[5, 44].

У такому «міксі» потойбічних істот вбачаємо ще одну вказівку на використання мешап-прийому. Зіставляючи європейських і слов'янських персонажів, з'ясовуємо, що неодмінною ознакою вовкулаки є подвійність: удень людина, а вночі – вовк [3, 103]; упирі, на відміну від драугрів, живляться лише кров'ю та не виконують охоронних функцій [3, 612]. Можливо, письменниці більше імпонує саме стабільніший образ скандинавської істоти, яка не залежить від часу доби, та його роль не тільки як «вершителя долі», а й своєрідного наставника.

До того ж саме цей персонаж вірцевим прикладом сильної особистості (як би це не видавалося парадоксальним з огляду на відсутність такої в психологічному розумінні, адже маємо справу з потойбіччям). Ідеться насамперед про перетворення Інгольва – від берсерка (воїна зі звіриною силою) до людини, «закоханого чоловіка. Смертного. Земного» [5, 166], а найголовніше – здатного визначити свій життєвий пріоритет і вчасно «піти у відставку» [5, 82].

Слід зауважити, що Інгольв і Мойра як звичайні «виконавці» [5, 142] пропонують кожному із сімки вибір – розпочати переглянуте або продовжити вже пережите. До того ж кожен отримує можливість залишати або ж стирати із пам'яті побачене. Варто замислитися не лише над рішенням обранців долі, а й над тим, як надалі вони будуватимуть своє життя. Погоджуємося з думкою А. Гурдуза, який зауважує, що мешап-реальність стає більш комфортною для читача, аніж більш звична фентезійна – в наскрізь вигаданому світі, який сприймається як повноцінна реальність, – оскільки «через активну присутність (втручання) містичного послаблюється / знімається відповідальність з людини за вектор розвитку суспільства» [2, 45].

Обидва «виконавці» також мали право на вибір, наданий їхнім ангелом. Але, як і в людських персонажів, демонічні, також потрапили в систему залежностей, в якій визначального значення набуває така теза: «Немає більше тієї любові, як хтось покладе душу свою за друзів своїх» [5, 252]. Тож їхнє «звільнення» обумовлюється тим, наскільки вдало змогли пояснити земним необхідність свідомого вибору.

Цікавим авторським рішенням є подвійна кінцівка роману – гепі-енд і ріал-енд. Це зумовлено тим, що зламним моментом роману є визначення жертви, ціною життя якої уможливиться запропонована Мойрою й Інгольвом альтернатива: «Кожний вибір цілком прогнозований. Та цікаво, як усе піде, коли вибухне бомба? А, чи, може, диво? І хтось зголоситься сам?» [5, 247]; «Є умова, і вона не обговорюється. Одна кров. Одна офіра. Один доброволець. Крапка» [5, 251].

Daria LUKYANENKO

Mykolaiv

THE ALTERNATIVES OF VITAL CHOICE IN A MYSTIC CONTEXT (ON THE BASIS OF NOVEL BY NATALKA SHEVCHENKO «DOUBLE MIRAGES»)

On the basis of novel by Natalka Shevchenko «Double mirages» the special aspects of contribution of vital choice problem resolution in a mystic aspect are analysed. An attempt to interpret the authorial choice of the European other-worldly character, the role of which becomes dominant in the Ukrainian context, is done. The features of the method «mash-up» are defined as one of tendencies of modern literary process.

Key words: mirage, mash-up-prose, fantasy, mythological consciousness, social role.

При цьому подальше життя за самостійно вибраним сценарієм є логічним і тому детально не виписується. Щодо гепі-енду у форматі епілогу, то насамперед вважаємо за доцільне навести авторський коментар: «Увага: містить гепі-енд, цілком несподіваний для самого автора. Якщо ви таке не любите, далі не читайте. Автор щиро запевняє, що щасливе закінчення роману не планувалося, однак плани героїв перебили авторський задум. Що доводить неспростовно: якщо літературний персонаж хоче жити, письменник тут безсилий. Що вже казати про жагу до життя у живих людей...» [5, 263].

Вибір залишається за читачем, який, як і герої роману, часом опиняється на роздоріжжі й не завжди з власної волі. Ефект подвійного міражу, коли можна побачити водночас справжнє й хибне зображення, доведено до останньої сторінки й роздивитися за ним істину не просто. Читач, по-перше, лише особисто для себе має визначити, що є відправною точкою для визначення справжності, а по-друге, з'ясувати, хто впливатиме на вибір його дороги в майбутнє не в літературному світі, аби реальність не перетворилася на «міраж у міражі» [5, 255].

Отже, пропонована розвідка є лише першою спробою проаналізувати особливості авторського задуму в романі «Подвійні міражі». Зважаючи на широку образну систему, цей твір потребує подальших літературознавчих досліджень.

Список використаних джерел

1. Боги і Богині слов'янської міфології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://supermif.com/slovjane/bog_slav.html
2. Гурдуз А. І. Мешап-проза: історія гри з історією / А. І. Гурдуз // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Філологічні науки. – 2013. – Вип. 4.11. – С. 44–48.
3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 705 с.
4. Скандинавские вампиры [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pikabu.ru/story/skandinavskie_vampiryi_2910236
5. Шевченко Н. Подвійні міражі : роман / Наталка Шевченко ; передм. В. Гранецької. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 272 с.

Дарья ЛУКЬЯНЕНКО

г. Николаев

АЛЬТЕРНАТИВЫ ЖИЗНЕННОГО ВЫБОРА В МИСТИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА НАТАЛКИ ШЕВЧЕНКО «ДВОЙНЫЕ МИРАЖИ»)

На материале романа Наталки Шевченко «Двойные миражи» проанализированы особенности решения проблемы жизненного выбора в мистическом аспекте. Сделана попытка объяснить авторский выбор европейских потусторонних персонажей, который становятся определяющим фактором в выборе людьми своей дальнейшей судьбы в украинском контексте. Определены черты приёма «мешап» как одной из тенденций современного литературного процесса.

Ключевые слова: мираж, мешап-проза, фэнтези, мифологическое сознание, социальная роль.

Стаття надійшла до редколегії 10.04.2017

УДК 821.161.2

Олеся МІНЕНКО

м. Черкаси

alesyaminenko@ukr.net

УКРАЇНСЬКА СОНЕТІАНА II ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано художню рецепцію перекладів шекспірових сонетів українськими письменниками у культурній парадигмі в Україні другої половини XIX ст. в аспекті літературознавчої компаративістики. Виявлено нові факти щодо перекладацької діяльності та оригінальної творчості українських перекладачів, що дозволяє суттєво доповнити уяву про механізми художньої рецепції шекспірових сонетів в Україні. Було досліджено основні вектори рецепції сонетів Шекспіра І. Франком та окреслено проблему пошуку основних інтерпретаційних домінант його художнього перекладу.

Художній простір і час у перекладах І. Франка наближається до циклічного, це простір одвічно-го колообігу людської та божественної енергій. Переклади українського письменника більшою мірою позначені націєтворчими інтенціями.

Ключові слова: переклад, література, твір, рецепція, письменник.

Проаналізувати художню рецепцію перекладів шекспірових сонетів українськими письменниками другої половини XIX століття. Сонети Шекспіра належать до видатних зразків ліричної поезії. Вони завжди привертали увагу перекладачів не лише досконалістю текстів, а й розмаїттям філософських та особистих переживань автора, що склали основу задумів цих творів.

Вперше сонети Шекспіра були опубліковані Томасом Торпом у 1609 році у збірнику «Shakespeare's Sonnet, Never Before Imprinted» [10, 242]. Вважають, що сонети були опубліковані без згоди самого автора і більше не друкувалися за життя англійського поета. І тільки в 1640 році був опублікований новий збірник сонетів Шекспіра Джоном Бенсоном. За словами Бенсона, сонети «не перебували на вершині слави англійського письменника у порівнянні з його драматургічними творами» [14, 12]. Як було зазначено раніше, рання рецепція Шекспіра в Європі розпочалася в Німеччині. Німці обрали його предметом своїх ідеалів, тому що, коли не

існувало навіть самої посередньої німецької драми, а французька класична література стала здаватися «холодною і фальшивою», їх захопила шекспірівська «майстерність ведення сцен» і відповідність його творів їх власному світогляду. Повною мірою це стосується й рецепції сонетарію Шекспіра; вже Гете визнав Шекспіра великим поетом. Вперше його визнали генієм у XVIII столітті і саме у зв'язку з цим затвердилася в естетиці сама категорія «геній».

У сонетах Шекспіра у центрі уваги знаходиться прихований діалог, довірливе звернення, яке індивідуалізує героя та розкриває його глибоке «я» перед реципієнтом. На думку Б. Сміта, сонети «являють собою опис душі поета, його таємниці. Завдяки акту читання реципієнт починає поділяти поетові таємниці» [17, 233]. На думку дослідника, у ліриці Шекспіра з'являється подвійний діалог: герой – адресат і автор – читач. Автор впливає на читача, поєднуючи його з образом адресата, що робить його єдиним та унікальним реципієнтом твору [17, 234].